

Росица Чернокожева, д-р

Институт за литература – Българска академия на науките

СТРАШНИТЕ ДЕТСКИ СЪНИЩА – СВОЕОБРАЗНО ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ЖЕЛЕНИЯ. ПСИХОАНАЛИТИЧЕН И ПСИХОДРАМАТИЧЕН РАКУРС

Резюме. Текстът изучава три кратки разказа от българската класическа литература за деца. Авторите са Симеон Андреев, Григор Угаров и Ангел Каралийчев. Сюжетът на тези разкази е сънят на героя в навечерието на Коледа и отношението дете и птичка. Предколедните сънища са неприятни и дори плашещи за сънуващия протагонист. От психоаналитична гледна точка те по някакъв начин удовлетворяват желания – какъвто е всеки детски сън. Психоанализата ни запознава с анализ на тези желания и доказва, че сънищата, съдържащи наказание, са също изпълнение на желания, не за нужди, но за получаване на наказание от санкциониращата инстанция на Свръхаз. Тези плашещи преживявания за детето допринасят за по-доброто опознаване на неговия крехък, формиращ се в процеса на порастване, Аз. Те разкриват несъзнателната същност, Аза и Свръхза. *Ключови думи:* българска литература за деца, сън, желание, наказание, психоанализа, Аз, Свръхаз

Сънищата заемат основно място в психоаналитичната теория. Самият Фройд е смятал „Тълкуване на сънищата“ (1900) за най-важното си произведение. В българската литература за деца от класическия ѝ период сънищата на протагониста са важна част от творбата. Разбира се, те не са сънувани от деца и после разказани – те са създавани от възрастния писател, но вложени в душевните преживявания на героя. Това Фройд нарича изкуствени сънища и можем да ги тълкуваме съвсем легитимно като истински съновидения. Изводът на Фройд е: „Взаимодействието на нашите типични сънища, приказки и други продукти на поетичната фантазия не е случайно и единично явление. Много често проникателното поетическо око забелязва процеса на превръщане, чието оръдие обикновено е самият поет, и го възпроизвежда в обратен вид, т. е. свежда поезията до съновидение“¹. Още в 1900 г. Фройд пита: Може ли съновидението да ни научи на нещо ново относно нашите вътрешни психически преживявания, може ли неговото съдържание да внесе някакви поправки в нашите възгледи и убеждения? Сънищата

¹ ФРОЙД, З. *Тълкуване на сънищата*. София: Евразия, 1993, с. 183.

са една от любимите авторови теми в българската литературата за деца. Защо сънищата са толкова важни за опознаване на детската душевност? Защото тези съновидения, вложени в изобразената детска душевност са важни помощници в изграждането на образите и фабулата в творбите за деца и ни дават знаци за детското несъзнавано. В този текст ще се спрем на три разказа за деца със сюжет *дете и птичка*, които са сънувани от главния герой преди Коледа.

Симеон Андреев в разказа „Коледно врабче“ ни предлага сцена на съновидение, в която ще видим продължение на тенденцията, която идва още от Възраждането в българската литература за деца – художествената моралистичност. Една сполучлива симбиоза, която се открива и в най-добрите световни хуманистични наративни традиции.

Симеон Андреев е един от майсторите на описание на меандрите на душевните състояния на детето. Този разказ е публикуван в сп. „Детска радост“ 1926/1927, бр. 4. По това време Симеон Андреев вече е издал сборниците с разкази за деца „Звездобройци“ (1925), „Пешо мой-твой“ (1925), а през 1927 г. се публикува и „Въртушка“. Той се е утвърдил като детски писател и теоретик по въпросите на литературата за деца. Първите участия на Симеон Андреев в детския периодичен печат са от 1919 г. в Илюстрирана детска библиотека „Кокиче“.

Главният герой Косю от разказа „Коледно врабче“ в разговор с майка си се вълнува дали е тръгнал вече Дядо Коледа и какво ще му донесе.

– Каквото нямаш. Той си знае – отвръща майка му.

Косю пак загледа звездата от леглото през прозореца. Замисли се. Мисли, мисли – не му иде наум какво няма. Не че не му иде наум, а не знае какво по-напред да иска. Ще му се и едно, и друго, и трето... Всичко, каквото видя днес на пазара да се продава – всичкото да има. Най-много – високите, лъснати ботушки с червения подшив отвътре. Откога си мисли да може да obuе ей такива, същите ботушки. Че като се стегне, че като загази дълбокия сняг направо...

Да обърнем внимание и на детските монолози в творбата. Това дете има желания и се вълнува в избора си и дали това желание ще се осъществи. Монологът, Аз-изказът, наред с действието ни правят свидетели на автентични сцени в художествената творба.

Проникновените думи на известната френска психоаналитичка, сподвижница на Жак Лакан, Франсоаз Долто, са: „Детето е желаещо същество. То е на възрастта на своето желание“. Детето иска осъществяване на желанията си веднага, то не търпи отлагането им, не може да чака. Това в психоанализата е т. нар. *Първи мисловен процес*, характерен за незрелия още Аз на детето.

Можем да говорим за този разказ и като за „сън наяве“. Интересна е самата архитектурна структура на разказа. Косю чува глас, който го спира, и вижда,

че това е същото рошаво хитро врабче, което е искал да захлупи днес с решето на двора. Врабчето му се хвали, че Дядо Коледа му е „бати“ и че той го спасява от преследванията на Косю. Наистина тук и сега действието е като на психодраматична сцена. Дядо Коледа се появява. В препълнената му торба са и ботушките с червена подплата, а от тях надзърта хитрото рошаво врабче. Подиграва се на Косю. И след миг старецът го няма – отишъл си е, а вместо него тук е врабчето. Всичко е nonsensово и сюрреалистично като в „Алиса в страната на чудесата“. Врабчето – ту едро, наедряло, ту се смалява, от малко, по-малко – както Алиса, когато отхапваше от гъбата! И сърдито църцори ядосано, че е гладно, иска от Косю да му даде да яде и чак тогава ще пусне Косю. Така пищи, че еква цялата земя от гласа му. И изведнъж: „И толкова силно писва врабчето, че Косю подскача, сепва се. Задрямал“. Разбираме, че това е било сън.

Неслучайно в „Тълкуване на сънищата“ се говори и за халюцинаторен момент. В този труд се говори и за възможно уголемяване, хиперболизация, като се има предвид предимно чувство. Тук имаме такова уголемяване на образ и можем да се запитаме защо той така заема зрителния екран и съзнанието на сънуващия, защо на моменти засенчва всичко друго? Не е задължително да има отговор. Все пак това е фантазменият образ, създаден от писателя.

В този разказ на Симеон Андреев наистина се срещаме с класически, от гледна точка на Фройдовото тълкуване на сънищата, детски сън. Тук е налице желание от предния ден – ботушките с червена подплата – и героят ги сънува. Това Фройд нарича още „свежи впечатления“ при сънищата на възрастните. Чрез психоанализата се дообогатява представата за детските сънища. Фройд формулира характеристиките на детските сънища в няколко точки: за разбирането на детски сънища не са нужни нито анализ, нито техника. Не е необходимо да се разпитва детето. Но трябва малко сведения от живота му. Те са разбираеми, пълноправни душевни актове. В тези сънища липсва изопачаване, затова не се нуждаят и от тълкуване. Най-важното е, че тук манифестиранят и латентният сън съвпадат.

В съня на Косю реализацията на детското желание се изобразява като халюцинаторно преживяване. Той си представя, че Дядо Коледа носи възжелания подарък – ботушките. Мислите отпреди съня се трансформират в образи. Мисловният регрес се осъзнава като сетивно възприятие и претърпява вторична преработка. Така съновното желание се халюцинира и създава убеждение, че се е осъществило. Това е сходно с протичащото в зората на нашия душевен живот, когато сме халюцинирали задоволяващия обект, изпитвайки потребност от него. Така се стига до протосън – някакъв вид нюанс на съновидението.

Тази съновна сцена с врабчето в разказа „Коледно врабче“ на Симеон Андреев може да се разглежда и като сън с фантастичен характер.

Врабчето ту се уголемява, ту се смалява. Психоаналитичното тълкуване на този процес ни дава ново дълбинно познание: „при фантазиране в будно състояние решаваща роля играе желаното впечатление от съставяната фантазия, а образуването на сложните комбинации в съновидението се обуславя от момента, намиращ се в началото на това образуване – с отношението на сходството в мислите, скрити в съновидението“².

В разказа „Коледно врабче“ и Симеон Андреев не избягва изкушението да прокара дидактичната идея за дете, което иска да хване врабче. В този разказ на пръв поглед няма осъществяване на детското желание, което не е задоволено от предния ден. Не се случват и кой знае колко страшни неща, както ще видим в друг разказ. Можем да разглеждаме този разказ с описан сън с неприятно съдържание. В един момент Косю вижда, че Дядо Коледа е изчезнал, няма го вече, и от това става ясно, че няма да се осъществи желанието да получи мечтаните ботушки. Затова по-точно говорим за един неприятен сън, който психоаналитичният анализ ще ни обясни, че посвоему е пак предизвикан от желание на детето да преживее разочарованието. В съня афектите и мислите могат да се преобръщат. Косю тъкмо вижда Дядо Коледа и ботушките и той изчезва. Това обстоятелство е забелязано и от народната мъдрост. Много често съновниците тълкуват съня на принципа на контраста.

Така, неприятните сънища могат да означават единствено осъществяване на желанията. Напълно е възможно, защото изопачаването е налице и неприятното съдържание служи само за маскировка на приятното и желаното. В съня на Косю е желанието да получи подарък – ботушките, но то не се реализира. Може би има основание да се каже, че това е механизмът на сънищата на възрастни. Тълкуването на съня в разказа на Симеон Андреев по този начин е продиктувано от това, че литературният текст-сън е създаден от възрастния писател и следва логиката на мислене в съзнаването на възрастния. Вторият аргумент го дава самата психоанализа: всички сънища (и на възрастните) са всъщност сънища на деца. Зад описанието на детските лудории в разказа се прокрадва и назидателността на възрастния – не, това не бива да се прави, не се постъпва така с врабчетата. Сянката на педагогиката се извисява зад сюжета.

Разказът на Григор Угаров „Коледен гост“ също използва като хронотоп сюжет с герой врабче. Когато направим справка за творческия път на Григор Угаров, фактите са повече от впечатляващи. Това е писател, който за периода 1921–1942 г. сътрудничи на 27 детски периодични издания.

В разказа на Григор Угаров „Коледен гост“ успоредно, че и детето Дамянчо няма майка, и врабчето си няма майка, създава един

² Пак там, с. 256.

емоционален фон на съпричастност и емпатия. Разказът със съня на Дамянчо представлява една среща – между дете и врабче. Преди Дамянчо да се завие и заспи, има една подготвяща сцена.

Чук, чук, чук! – някой леко почука на стъклото. Дамянчо погледна – пепеливото врабче. Пак се зави и заспа. Но като заспа, някой го хвана за ръката, с която гребеше кашата, и го поведе по един път.

И още малко да се върнем назад. Пепеливото врабче е гледало отвън как Дамянчо лапа каша и не му отваря да даде и на него. Това е предисторията, която ни е нужна, за да си обясним по-сетнешния сън на Дамянчо. Класическа предистория за дете и птичка.

Ако се запитаме коя е ръката, повела Дамянчо в съня, отговорът е поливалетен – Бог, Майка Богородица, неведома сила... Тук можем да направим една интерпретация, че това е несъзнаваното. Сънят отвежда Дамянчо навън, където вали сняг ситно, „като че ли някой сееше брашно над земята“. Задава се шейна, в нея – Дядо Коледа. Този, който води Дамянчо за ръка, спира шейната и иска едно конче и един файтон за Дамянчо. Моралистичната идея на автора Григор Угаров идва през отговора на Дядо Коледа: „За Дамянча ли – не давам! Цяла вечер на прозореца му чука едно пепеливо врабче, а той лапа каша и не поглежда.

Тогава едно мънисто пада на земята – Дамянчова сълза“.

Лаконичното щрихиране на образа ни носи най-дълбокото преживяване, защото можем да пофантазираме.

Отново се срещаме с класическото за детския сън желание от предния ден – Дамянчо иска коледен подарък конче и файтон. Всъщност в текста това не го казва пряко Дамянчо, а този, който го води през съня за ръка, но разбира се, това е детското желание. Но в съня това не се случва – Дядо Коледа му отказва, не задоволява желанието. Не се ли натъкваме на противоречие... Точно това ни обяснява Фройд в „Тълкуване на сънищата“ (1900). Там се дава отговор и на това по какъв начин неприятните сънища могат да означават също и единствено осъществяване на желанията. Това е напълно възможно при наличието на така наречената „изопачаваща дейност“ на съновидението.

Тук трябва да отбележим и една особеност, която той изтъква. Сънуващите непрекъснато се опълчвали против твърдението, че всички сънища съдържат в себе си осъществяване на желания. На това място бащата на психоанализата прави и едно проникновено и фино нюансирано отклонение, че всеки човек има желания, за които не говори с другите хора, и желания, за съществуването на които не признава дори и пред себе си.

Но да се позовем на текста от разказа „Коледен гост“ на Григор Угаров. Може би нашият герой Дамянчо дълбоко в себе си си задава въпроса дали заслужава този коледен подарък. Детето дълбоко в себе

си иска да знае границите на позволено и непозволено, които възрастните поставят. Наред със съмнението дали би получил, дали заслужава да получи мечтания подарък, героят преценява и през оформящия се в тази възраст Свърхаз – нашите морално-етични критерии.

В този разказ можем да говорим по-скоро за един намек за възможността за отказ да се изпълни желанието. Малко условно, част от него можем да причислим към сънища с неприятен характер. Това, което можем да обобщим в действителност, е, че изопачаващата дейност на сънищата се оказва дейност на цензурата. В този сън на Дамянчо изопачаващата дейност на цензурата е толкова силна, че осъществяването на желанието остава така дълбоко скрито, че се проявява чак до отказа му. Както това идва от думите на Дядо Коледа: „За Дамянча ли – не давам...“. И тогава формулировката за неприятните сънища добива вида: „Съновидението представлява (скрито) осъществяване (на потиснато, изместено) желание“.³ За работата на съня ще говорим по-нататък. В нашия случай е валидна формулировката: „Съновидението представлява скрито осъществяване на потиснато, изместено желание“.

Нека погледнем сцената от съня, където Дядо Коледа отказва да даде на Дамянчо конче. Една реплика на Фройд от неговия опит при тълкуване на сънищата ще ни помогне в разгадаването на този епизод: „По-горе твърдах, че съновидението няма средства за изразяване на отношението противоположност – противоречие. Но ще се постарая да опровергая това твърдение“.⁴ По-нататък в изложението бащата на психоанализата проследява как преобръщането, превръщането в противоположност е едно от любимите изобразителни средства на сънищата.

Да видим как сънищата повлияват на развитието на разказвателната история. Смело можем да кажем, че този „сънищен“ прием обогатява, нюансира описваните преживявания на героя, задава контекст на възможен психоаналитичен и психодраматичен прочит. Казахме и че сънят повлиява и в извеждането на моралистичната идея, следвана от автора. Това се постига и в разказа на Григор Угаров:

Чук, чук, чук! – пак някой почука.

Дамянчо се пробуди. Отвори очи. На прозореца чукаше пепеливото врабче. Той потърка очи. Стана му много мъчно. Надигна се и на пръсти се приближи до прозореца... Дамянчо отвори прозореца, взе врабчето, но краката му бяха замръзнали. Той заплака. Ситни сълзи закапаха в краката на пепеливото врабче. Той го целуваше и плачеше. Сълзите стопиха ледената корица, която беше заципала краката.

Психоаналитичната трактовка на сън ни учи, че децата сами

³ Пак там, с. 126.

⁴ Пак там, с. 258.

възжелават своето възмездие. Техният Аз ще донесе на крилата на въображаемия сън едно желание, но което Свръхазът, тяхната ценностна система, оценката позволено – непозволено може да диктува по друг начин. Ще кажем, че в този сън, както в повечето сънища, има определени символи. Ето момчето се смалява като искра и политва нагоре... Те са и своего рода фантастичен елемент, който съновната дейност често извиква на сцената.

При тълкуването на сънищата не бива да се изпуска предвид значението на сексуалните комплекси, въпреки че не е необходимо да им се приписва „изключителна роля“.⁵ Това, разбира се, се отнася до сънищата на възрастните, но казахме, че всички сънища всъщност са сънища от детството. Ако разгледаме разказа като отделни психодраматични винетки от една сцена, ще видим, че последната среща на Дамянчо с врабчето е класически психодраматичен завършек. Т. е. тя води до катарзисно преживяване на протагониста и го изважда от неговата досегашна дисфункция на дете, причинило страдание на врабчето. Неговите сълзи на облекчение стоплят крачетата на врабчето.

Разказът на Ангел Каралийчев „Крилатият пленник“ също се гради сюжетно на отношенията дете и врабче. Той е отпечатан в „Детска радост“, 1931/1932, бр. 5. Дотогава Ангел Каралийчев вече е издал няколко книги с приказки за деца.

Ето началото на „Крилатият пленник“: „Зима е. Под стрехата три гладни врабчета ровят сламките и търсят житни зрънца от лятошната вършитба. Иванчо им е приготвил капан от две почернели керемиди. И най-глупавото врабче се хваща.“ Иванчо пуска крилатия пленник в стаята и му се заканва, че ще му отреже крилата. Но ножицата е закачена високо и докато чака майка си да се върне и я снесе, мушка врабчето в пазвата си. Ангел Каралийчев създава един великолепен диалог между врабчето и Иванчовото сърце. Врабчето пита сърцето:

– Можеш ли да ми помогнеш?

– Аз не мога – отвърна сърцето, – защото Иванчовото ухо е пълно с памук и да викам, няма да ме чуе, ами ще кажа на съня...

Ванювият сън стоеше невидим пред момчето и му гъделичкаше клепките.

Сърцето повика съня и му разказа какво иска да прави Иванчо.

– Помогни на врабчето! – рече то.

– Добре – прошепна тихо сънят и затвори Иванчовите клепки. Заспа малкото момче и насън тръгна по снега.

Не е ли великолепен тази картина и метафора. Тази сънно-призрачна-притчова сцена на съня, който стои невидим пред клепките. Разговор между сърце и сън. Та това е цялото тълкуване на сънищата

⁵ Пак там, с. 207.

и същността на психоанализата, събрани в този образ. Целият ни емоционален свят е в този диалог сърце и сън. Целият ни преживелищен опит е в диадата сърце – сън. Пак ще кажем – не е ли видно, че първите психоаналитици са писателите. А най-близо до това е инфантилното несъзнавано в едно сънно сърце. Може би е твърде смело, но едва ли в литературата (не само българската) има друг такъв прецедент – диалог между сърцето и съня на едно малко момче.

Как гради преживелищното в разказа Ангел Каралийчев? В съня Иванчо върви през снега бос, с премръзнали ръце, гладен през една вековна гора. Тук са всички приказни символи – вековната гора, козятя пътека, малката червена къщурка. Предизвикателството е, че хляб и печено пиле са под едно корито, досущ като капана, който той прави за врабчетата. Иванчо се оказва пленник по същия начин. Тук е и страховитата белокоса бабичка, която трябва да въздаде справедливост. Ще му отреже ръцете, както той постъпва с малките врабчета.

Олеле! – изпищя с цялото си гърло Иванчо и се стресна.

Събуди се и се озърна. Наоколо нямаше никой. Само той в помръкналата тиха стая и врабчето в пазвата му. Дълго си търка сънените очи, сетне бръкна в пазвата си, извади притихналото пиле, отвори прозореца и го пусна.

В този разказ и Каралийчев използва съня, за да прокара моралистичната идея. Бихме могли да изведем като тенденция: мнозина български писатели за деца използват съня и сънуването, за да въздействат чрез образите и случките на съвестта на оформящия се Свръхаз на малките герои. И нищо чудно, че децата сънуват проявления на Аза и най-вече на Свръхазата, защото големи техни части остават несъзнавани, т. е. логично е те да са в съня. Разказът „Крилатият пленник“ е включен в том 3 на Каралийчевата книга „Приказен свят“, издадена от „Хемус“ през 1930 г.

В рецензията си за тези събрани Каралийчеви творби Михаил Арнаудов пише: „Каралийчев също тъй се пази от дидактизъм, като прикрива всичко морализаторско с хумора си, с топлото си съчувствие или доверчиво упование в силата и крайната победа на доброто“. Това постига Каралийчев и в разказа „Крилатият пленник“. Колко верни са трактовките на Михаил Арнаудов: „Какво повече могат да желаят малките читатели? Там е достъпен целият свят, небе и земя нямат тайни за тях и месецът или звездите знаят техния език, имат техните чувства и страсти. Смелото въображение на автора се държи винаги в рамките на възможното за наивната и магическа детска душа: то постига митология и драматизъм, които хармонират с видения и бури в детските

гърди“.⁶ Михаил Арnaudов сякаш се е догаждал, че детството е и колкото космогонично, толкова и изпълнено понякога с труднопоносими психологически задачи, които стоят пред детето. В това ни убеждава и душевната борба на героя от „Крилатият пленник“.

Ще анализираме съня от „Крилатият пленник“ в психоаналитична светлина. На сцената протагонист е Иванчо. На пръв поглед тук нямаме осъществяване на желание. Ако говорим за желание, то това би било желанието на Иванчо да хване врабчето, както и става, и да му напакости жестоко – да му отреже крилата. Знае се за егоистичните желания на детската душа. Това егоистично желание от деня рефлектира и в съня по особено превратен начин – детето сънува и възжелава своето наказание. Страшните сънища са особена разновидност на сънищата с неприятно съдържание.

И най-важното. Съновиденията за наказание също са изпълнение на желания, но не на нагоните, а на критикуващата, цензурираща и наказваща инстанция в душевния живот, на Свръхзаза. Когато има случаи, които опровергават това, по-точното твърдение е, че съновидението е опит за изпълнение на желанието.

Иванчо от Каралийчевия разказ възжелава в превратността на несъзнаваните дебери на съня своето наказание – да му отрежат ръцете затова, че иска да се отнесе така жестоко към врабчето. „Крилатият пленник“ може да се разглежда и като сън с фантастичен характер. Психичният процес при действителни и сънни фантазмени образи е сходен. Разликата е, че решаваща роля за фантазмения образ играе желаното впечатление от фантазията, а при съновидението се обуславя от началния момент на образуване – сходството в мислите, скрити в съновидението. Така в разказа, по аналогия на намерението да реже крилата на врабчето преди да заспи, в съня на Иванчо се появява фантазменият образ на белокосата бабичка, подобна на Баба Яга, която иска да му отреже ръцете.

Ето как спомен от детството става сънят в разказа. Дори може и да предположим, че при много от авторите такъв биографичен факт присъства в тези разкази. Писателите и те са били деца. Неслучайно психоанализата ни насочи към такъв генезис: провокиращ повод от настоящето отключва спомен от детството и се ражда бъдещата творба. И през трите времена в основата е протичащото желание. Какво може да е това желание – да се върнеш в детството, да изпиташ отново детската безгрижност, но може и да е желание за отърсване, за преживяване на катарзисно освобождение от нещо гнетящо в това детство. Може би несъзнаваното, в което потъваме, следва своя логика.

⁶ АРНАУДОВ, М. Приказният свят на Каралийчев. – *Мисъл*, V, 1930, кн. IX, с. 648–653.

В тези разкази, в които децата не са помогнали на птичките, или са се отнесли враждебно, агресивно – да ги хванат в капан, дори садистично – да отрежат крилата им, има един много характерен момент от детската психика. Тук е мястото да кажем нещо и за агресията. В психоанализата въпросите за мазохизъм, садизъм и агресия са тясно преплетени. Цялата личност първоначално съдържа в себе си всички нагонни импулси. Садизмът е насочен навън деструктивен нагон, който по този начин добива характера на агресия. Ето извода на Фройд: „Потискането на агресията изглежда изключително вредно; сякаш наистина трябва да разрушаваме други хора и неща, за да не разрушим себе си, за да се опазим от тенденцията към саморазрушение. Без съмнение, тъжно откритие за етиката!“⁷

Известно е също, че Свърхазът на детето се конструира не по модела на неговите родители, а по модела на Свърхза на неговите родители. Тук бихме могли да напомним и че чрез амбивалентността детето изгражда своя чувствен живот. Разглеждайки детската сексуалност, Фройд обръща внимание на една специфика у децата. Своето наблюдение той формулира така: „Жестокостта изобщо е присъща за детския характер, тъй като задръжката, възпираща нагона от причиняването на болка у другия, а именно – състрадание, се формират относително по-късно“.⁸

В съня на Косю от „Коледно врабче“ на Симеон Андреев на Дамянчо от „Коледен гост“ на Григор Угаров и на Иванчо от разказа на Ангел Каралийчев „Крилатият пленник“ – на децата се случват страшни неща.

Тук е мястото да разгледаме трансформациите в работата на съня – как се получава един страшен сън. Ще преведем един по-дълъг, но много ценен и съществен пасаж от Фройдовите лекции за сънищата:

Едно осъществено желание несъмнено трябва да достави удоволствие, но, пита се, на кого. Разбира се, на този, на когото е желанието. Но ние знаем, че сънуващият има твърде специално отношение към желанията си. Той ги отхвърля, цензурира, с една дума – не ги иска. Така че осъществяването им няма да достави удоволствие, а по-скоро обратното. Опитът показва, че това „обратно“, което ще бъде обяснено допълнително, приема формата на страх. Така че в отношението си към своите желания сънуващият може да се оприличи на двама души, между които все пак има нещо много общо.⁹

⁷ ФРОЙД, З. *Въведение в психоанализата*. София: Наука и изкуство, 1990, с. 477.

⁸ ФРОЙД, З. *Анализ на фобията на едно петгодишно момче* [Малкият Ханс]. – В: ФРОЙД, З. *Детската душа*. София: Евразия, 1993, с. 35.

⁹ ФРОЙД, З. *Въведение в психоанализата*. София: Наука и изкуство, 1990, с. 223.

Изводът на Фройд е: „Страшните сънища не са толкова изключение, както многократно и подробно изясних, също и сънищата наказания, защото те заместват отхвърленото желание с подобаващо му наказание и по този начин реализират желанието на чувството за вина“¹⁰. И в трите разказа децата сънуват своето наказание за извършени лудории през деня, в които има агресия, жестокост, егоизъм. Тези сънища са също изпълнение на желания, но не на нагоните, а на критикуващата, цензуриращата, наказващата инстанция в душевния живот.

Отношенията дете и птичка са любим сюжет на българските приказници. На психодраматичната сцена можем да разглеждаме птичките като помощни Азове на протагониста. Те спомагат за опознаване и разкриване на себе си (self-a). „Помощните азове практически представляват отсъстващите други, налудностите, халюцинациите, символите, идеалите, животните и обектите. Те правят света на протагониста реален, конкретен и осезаем“¹¹.

Характерно е, че в тези предколедни сънища децата наистина се сблъскват със своето чувство за вина, със съдията Свръхаз, и то по повод на пакостите си от предния ден, но тук се долавя и размишление, и равностметката за по-дълъг период от тяхното ежедневие, което довежда до преразглеждане на екзистенциални понятия като добро и зло, хуманност, милостливост, справедливост, емпатия.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

АРНАУДОВ, М. Приказният свят на Каралийчев. – *Мисъл*, г. V, 1930, кн. IX, с. 648–653.

ИЕРОХАМ, Д. Не/нормалността, която ни свързва. – *Критика и хуманизъм*, № 17, 2004, с. 11–25.

ФРОЙД, З. *Анализ на фобията на едно петгодишно момче* [Малкият Ханс]. – В: ФРОЙД, З. *Детската душа*. София: Евразия, 1993.

ФРОЙД, З. *Въведение в психоанализата*. София: Наука и изкуство, 1990.

ФРОЙД, З. *Отвѣд принципа на удоволствието*. София: Наука и изкуство, 1992.

ФРОЙД, З. *Тълкуване на сънищата*. София: Евразия, 1993.

REFERENCES

ARNAUDOV, M. *Prikazniyat svyat na Karaliychev*. [The Fairy World of Karaliychev.] In: *Misal*, V, 1930, Iss. IX, pp. 648–653.

IEROHAM, D. *Ne/normalnostta, koyato ni svarzva*. [In/Sanity that Bounds Us.] In: *Kritika i humanizam*, 2004, Iss. 17, pp. 11–25.

¹⁰ ФРОЙД, З. *Отвѣд принципа на удоволствието*. София: Наука и изкуство, 1992, с. 130.

¹¹ ИЕРОХАМ, Д. Не/нормалността, която ни свързва. – В: *Критика и хуманизъм*, № 17, 2004, с. 11–25.

FREUD, S. *Analiz na fobiyata na edno petgodishno momche* [Malkiyat Hans.] [Analysis of a Five Years Boy. [The Little Hans]. Sofia: Evrazia [publ.], 1993.

FREUD, S. *Vavedenie v psihoanalizata*. [Introduction In Psychoanalysis.] Sofia: Nauka i izkustvo [publ.], 1990.

FREUD, S. *Otvad printsipa na udovolstviето*. [Beyond Principle of Pleasure.] Sofia: Nauka i izkustvo [publ.], 1992.

FREUD, Z. *Talkuvane na sanishtata*. [Interpreting Dreams.] Sofia: Evrazia [publ.], 1993.

CHILDREN'S NIGHTMARES – A SPECIFIC FULLFILMENT OF DESIRES. PSYCHOANALITICAL AND PSYCHODRAMATICAL ASPECT

Abstract. The text examines three short stories from the classic Bulgarian children's literature. The authors are Simeon Andreev, Grigor Ugarov and Angel Karaliichev. The plot of these short stories is the character's dream before Christmas day and the child and bird relations. These dreams are unpleasant and even scary experience for the dreaming protagonist. From a psychoanalytic point of view, they are somehow satisfying desires, which is every child's dream. The psychoanalysis introduces us to the analysis of these dreams and proves that the dreams for punishment are also fulfilment of wishes, not of urges, but of the criticizing, censoring and punishing instance in the spiritual life of the Super-ego. These scary experiences for the child contribute for better knowledge of its fragile, forming in the process of growing, Ego. They uncover the unconscious Id, Ego and Super-ego. *Keywords:* Bulgarian children's literature, dream, desire, punishment, psychoanalysis, Ego, Super-ego

Rositza Chernokozheva, PhD
Institute for Literature – Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchencki Prohod Blvd. (Block 17), Sofia 1113
E-mail: r_chernokozheva@abv.bg